

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 141.319.8

*В. Ф. Калуга, канд. філос. наук, доц.,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, Київ*

ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА САМОІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КЛЮЧ ДО ОСМИСЛЕННЯ ПРИРОДИ ЛЮДИНИ

Попри численні і різноманітні наукові доробки в сфері філософської антропології, пошук дієвих шляхів і засобів стабілізації душевного життя людини, стимулювання її до духовного росту і розвитку в тому числі за посередництва самопізнання і самоусвідомлення, залишається актуальним. Останнє напевно чи можливо без того, аби піддати якнайширшому осмисленню феномени ідентичності та самоідентичності людини, котрі суттєво різняться між собою, попри їх теоретично припустиму схожість. Стаття присвячена дослідженню згаданих феноменів як ключової ланки на шляху до осмислення природи людини і її перманентного буття, а також пошуку змісту її буття.

Ключові слова: ідентичність, самоідентичність, особа, індивідуальність.

Найбільший парадокс, з яким коли-небудь стикалася людина, – вона сама. Існування людини як і її природа настільки парадоксальні в контексті формальної логіки, що буденна свідомість навідріз відмовляється помічати нібито неосяжні для неї феномени. Ймовірно, по іншому і бути не може, інакше б зосереджена на клопотах і суєті соціальна істота опинилася б на грані божевілля: навряд чи б їй вдалося встояти під інформаційним тиском невідомого та зберегти власну цілісність або ідентичність. Простіше кажучи, залишатися при добрій пам'яті та здоровому глузді, зберігаючи стабільними всі набуті соціальні зв'язки, "майстерно" відтворюючи засвоєні моделі поведінки, "бездоганно" граючи відведені соціальні ролі, в цілому, відтворюючи звичний навколишній світ, саму себе та інших синхронно з іншими і аналогічно їм. Для того ж, щоб явно наблизитися до осмислення дійсної ситуації людини, очевидно, для початку варто було б виявити, так би мовити, слабкі місця домінуючих вражень і переконань про людину, що побутують в масах. Зокрема по новому поглянути на суть та етимологію соціально значимих іпостасей ідентичності людини. А далі замислитися над дійсними механізмами, котрі роблять дієвою властивість людини перманентно синхронно відтворювати світ та існування з собі подібними як континуум власної екзистенції. Саме синхронно відтворювати, а не безпосередньо сприймати нібито об'єктивно існуючий світ. Адже приклади того, як, умовно кажучи, психічно хворі люди (шизофреніки), котрі мають справу зі зразками змодельованої ними ж дійсності, щонайменше породжують певний сумнів щодо аксіоматичного об'єктивізму світу, в якому апіорі віднаходить себе наділена свідомістю істота.

На більш примітивному або побутовому рівні мова йде, в тому числі про механізми, які дозволяють колективно вірити в істинність численну кількість різноманітних за своїм змістовним наповненням теорій і тверджень, приймаючи їх за об'єктивне знання. До прикладу, якщо вірити історикам, а маси завжди їм сліпо вірять навіть тоді, коли при цьому явно не довіряють, то в добу раннього середньовіччя практично всі нібито знали, що Земля – центр Всесвіту, і її як і все решта створив бог. В епоху Просвітництва і далі всі майже одночасно нібито дізналися, що Земля це лише одна з планет, котрі рухаються навколо Сонця, і цей рух як і всяке існування чітко регулюється природними законами. При цьому зміну домінанти в масах однієї ідеї на іншу цивілізована людина привчена ідентифікувати як відкриття, звісно наукове. Бо воно так і виглядає з позицій формальної логіки та буденного сприйняття. Відтак, не маючи фактично жодної уяви як так сталося, маси від останнього бовдура до найосвіченішого добродія щонайменше з часів Ньютона приймають як щось само собою зрозуміле симбіоз того, що прийнято вважати відповідно божими та природними законами – ідеального і об'єктивного, не помічаючи їх принципову в світлі раціоналізму та логіки несумісність, що витікає з суті самих понять. До прикладу, буденна людина абсолютно не знічується від того, що вважає себе творінням божим і водночас "продуктом" еволюції зразка дарвінізму-марксизму. А коли їй на це вказати, то вона обов'язково "викрутиться", вдаючись або ж до заувної, а фактично безглуздої аргументації або безпосередньо до принижень і агресії.

Таким чином, щоб зробити виважений крок до схоплення суті того, що діється з людиною та чим вона є насправді, було б не зайвим дослідити механіку того, як масами опановують ідеї і спонукають кожного окремо та маси в цілому ідентично відтворювати "об'єктивний" світ, тобто звичний для всіх континуум існування. Очевидно, для цього найперше необхідно "зростися" зі своєрідним, як на звужену свідомість, фактом, що "світом управляють ідеї". Не чиїсь приватні думки і переконання чи вербалізовані враження, і, навіть, не в контексті вольтеріанського просвітництва, а саме ідеї як деякий енерго-інформаційний субстрат, що захоплює і підпорядковує собі увагу мас, певним чином впорядковуючи їхнє сприйняття, а отже і світогляд, а в цілому, певним чином визначаючи особливості континууму спільного існування індивідів. Ці континууми носять різні назви, як от, епоха, культура, цивілізація. Вони відтворюються на рівні етносів, народів, локалізованих груп, наприклад, племен або й іноді радикалізованих чи втаємничених сект та організацій. Ідею також можна представити як щось, що є началом кооперації, так би мовити, приватних свідомостей або ж точкою відліку (само)ідентифікації: маси як певним чином організованої людської спільноти, та індивіда як носія сукупності ознак і властивостей, перманентно визнаних спільноту. Разом з тим ідею або симбіоз ідей, притаманних тій чи іншій спільноті, можна розглядати ще й як своєрідний інструмент соціалізації та критерій, на основі якого встановлюється приналежність до "своїх" чи "чужих", оскільки "процесс социализации предусматривает кроме проче-

го, включение в группу, интеграцию в «мы»" [1, с. 116]. Відповідно, в індивіда формується ідентифікація, "базисом которой является «наш» – «чужой», «правильный» – «неправильный»" [1, с. 116].

Цілком ймовірно, по тому, як буде подолано процес "відторгнення" факту того, що світ, інші, ми самі відкриваємося для нас такими, а не інакшими тільки тому, що наше сприйняття відповідним чином упорядковане чимось, що можна позначити як "ідея", людині відкриються можливості дійсно досліджувати в міру її сил і потенціалу реальність – те, що лежить в основі всякого прояву або ідентифікованого існування. Те, що Кант міг би назвати "річчю в собі", котра "этим [мисленневим] путем вовсе не познается и не может быть познана" [3, с. 24], а Платон "світом ідей". Те, що окремі сучасні психологи і парапсихологи називають простором суб'єктивних переживань або суб'єктивною реальністю. Те, що філософи позначають як трансцендентне, тобто винесене за межі звичного сприйняття і буденного досвіду.

Ще одним суттєвим кроком до віднаходження дієвих способів схоплення реальності, в т. ч. природи людини та суті людського буття як вони є, а не як вони відкриваються людській свідомості у вигляді системи образів і вражень, зведеної до цілісної "картини світу", є змістовне дослідження природи ідентичності і самоідентичності людини. Зрозуміло, що самоусвідомлення індивіда, вирізнення себе як самостійної одиниці буття, здатної до рефлексії, безпосередньо пов'язано з феноменом ідентичності. Все, що відкривається людині як існуюче або притаманне буттю, автоматично підпадає під процедуру ідентифікації, тобто не лише набирає рис знайомого, факт або актуальність існування якого встановлено чи визнано, а й піддається опису або маркуванню, тобто його кодифікований образ стає елементом свідомості суб'єкта. В цьому контексті індивід сам для себе відкривається не як щось особливе і унікальне, а тільки як один із проявів буття, що підлягає ідентифікації в робочому порядку. Тобто індивід сам себе сприймає як щось відсторонене від самого себе: те, що існує невід'ємно від нього, але нездоланно поза ним. Так спрацьовує механізм ідентифікації та самоідентифікації на рівні пересічної з позицій буття людини. При цьому під ідентифікацією розуміється мисленнєвий процес встановлення відповідності поміж подразниками, що так чи інакше впливають на органи чуття або безпосередньо викликають внутрішні переживання (так звані абстрактні поняття), та образами відповідних подразників, які виникають і утримуються в свідомості. Для цивілізованої істоти ідентифікація можлива лише завдяки тому, що вона наділена другою сигнальною системою, тобто в стані бадьорості в людини фактично не припиняється внутрішній діалог. Відповідно ідентифікація є також процесом співставлення образу речі, явища чи властивості з її знаковими маркуваннями, тобто поняттям, терміном чи знаком.

Безумовно ідентифікація як процес перманентного встановлення тожності та цілеспрямованого вирізнення одиничного з маси має коло-сальне соціотворче та культуротворче навантаження. Фактично без ідентифікації не можливий процес соціалізації людини, оскільки саме в про-

цесі ідентифікації за кожним новонародженим індивідом закріплюються соціально-значимі властивості і ознаки: його соціальна належність та статус, гендерні ознаки, соціальні орієнтири і ідеали тощо. Відповідно, людина знає себе такою як вона себе ідентифікує (утримує і проговорює інтегрований образ самої себе); індивід знає себе таким, як його від народження ідентифікують інші, а далі він перебирає на себе сформовану іншими стосовно нього ідентичність і паралельно ідентифікує себе сам. Таким чином запускається механізм самоідентифікації, так би мовити, на побутовому рівні. Хоча на більш усвідомленому рівні "самоідентифікація починається с выделением себя из группы, противопоставления «закону», а завершается возвращением в группу в новой ипостаси. Самоидентификация предусматривает завершение экзистенциального становления человека" [1, с. 116].

Разом з тим, феномен ідентичності і сполучений з ним процес ідентифікації залишаються мало дослідженими в просторі іудо-християнської практики. Успішне дослідження згаданої проблеми дозволить пролити світло на численні процеси, пов'язані з усіма аспектами соціалізації людини, її розвитком і реалізацією в найширшому розумінні цих процесів. Стримуючим фактором на шляху розгортання масштабних досліджень проблеми ідентифікації є тотальна схильність сучасного людства до об'єктивзації приватного досвіду та світу. Відповідно, досвід чистих практиків або ігнорується, або гостро висміюється і засуджується як такий, що нібито межує з божевіллям чи безглуздям, а насправді вступає в прямий конфлікт з догматами іудо-християнства в усій їх множині від чисто наукових до суто релігійних. В свою чергу природну цікавість щодо суті ідентифікації теоретики-дослідники часто спрямовували на розкриття феномену людського "Я" або "Его" як основи персональної ідентичності. Попри значні за об'ємом тексти, особливо феноменологів, зокрема Е. Гуссерля, а також представників філософії життя та екзистенціалістів, проблема ідентифікації, а в даному випадку природа "Я" або "Его", його властивості і дійсні функції так і залишилися за завесою невідомого. Чи не єдиний дієвий висновок в напрямку практики зробив З. Фройд, дійшовши очевидного висновку про те, що душевне, себто повноцінне і свідоме, себто фрагментарне життя людини далеко не співмірні: "Ты [«Я»] заходишь так далеко, что считаешь «душевное» тем же самым, что и «сознательное», то есть известное тебе, не смотря на очевидное подтверждение того, что в твоей душевной жизни должно происходить значительно больше, чем может знать твое сознание" [8, с. 252]. Щоб утвердитися в правдивості щойно сказаного, варто звернути увагу хоча б на той момент, що свідомість відображає лише незначну кількість подразнень, сила яких відповідає діапазону, в межах якого формуються нервові імпульси. Але ж подразнень, які впливають на людину – і на тіло, і на психіку, і на біополе, значно більше. І ці подразнення не залишаються без відповідної реакції, а їх вплив без наслідків, хоча все це й не відображається безпосередньо в свідомості. Тобто свідомість в дійсності відображає лише незначну частину того, що насправді відбувається з її носієм чи власником.

Між тим практики чітко розрізняють умовно свідоме та умовно душевне життя, говорячи про два центри або дві основи ідентифікації. В контексті бачення представника буддистської світоглядної парадигми Росі Дзею Сасаки "каждый из нас живет, проявляя себя двойственно – как абсолютное Я и как индивидуальное «я». человеческая жизнь в своей основе является бесконечным циклом забвения «я» и его утверждения" [6, с. 118]. Відповідно за індивідуальним "я" криється властивість людини відтворювати в свідомості звичний потік подій і сукупність речей та явищ. Відтак виникає враження про протистояння "я" і всього, що не є "я" або світу та інших. Абсолютне Я в свою чергу виявляється позасвідомою, тобто недоступною для осмислення основою існування "я". Воно співмірне Буттю, в ньому зникають будь-які протиставлення і протиріччя, відповідно відпадає потреба в індивідуальному вирізненні та виокремленні з загального континууму Буття.

За відсутності можливості за допомогою раціонального інструментарію відкрити для себе феномен власної ідентичності, тобто сприйняти саму себе цілісно, людина, як ми себе знаємо, будучи раціонально центрованою істотою, виокремлює різні грані самоідентичності у прив'язці до сфер та особливостей діяльності і взаємодії. До найбільш живих форм прояву самоідентичності, які схильна виокремлювати людина, звичайно, належать особа, особистість, індивідуальність, які в свою чергу поєднуються в такий собі конгломерат особистісної ідентичності – центрованості індивіда на власній цілісності та водночас виокремленості з посеред собі подібних, опертій на конституювання індивідом своєї унікальності та здатності бути джерелом і генератором різного роду активності та міркувань чи ідей. Окрім того, особистісна ідентичність не можлива поза стійкими різноманітними зв'язками особистості з соціальним оточенням, а також без набуття, осмислення і прийняття нею низки соціальних ролей, системи соціальних цінностей та ототожнення себе з певними соціальними групами.

Особливої актуальності питання особистісної ідентичності набуло в феноменологічних колах. Зокрема, акцент робиться на переживаннях індивіда, що формують особливий шар буття, та актах свідомості, котрі в своїй сукупності ідентифікуються як прояв душевного життя людини. Представники згаданого філософського напрямку схильні дотримуватися думки про те, що переживання – це чи не єдине, що безпосередньо відкривається кожній людині в її існуванні. Принаймні, в актах своєї свідомості, таких як сприймання, пригадування, міркування, мріяння індивід не має підстав сумніватися. Відповідно, очевидність для індивіда його власних переживань, на думку феноменологів, і є основою ідентичності особистості. Завдячуючи саме цій очевидності кожна людина знає, що щось відбулося чи трапилося саме з нею, а не з кимось іншим. Тож "Я" як прояв особистісної ідентичності відкривається перш за все в переживаннях.

Зародження я-концепції відбулося у 50-ті роки минулого століття в руслі гуманістичної (феноменалістичної) психології. Зокрема, А. Маслоу, К. Роджерс прагнули віднайти основу людського "Я", що була б джере-

лом і гарантом його цілісності, та підґрунтям особистісного самовизначення мікросоціуму. В результаті їх діяльності під я-концепцією почали розуміти динамічну систему уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення нею своїх фізичних, інтелектуальних та природних властивостей; а також самооцінку та суб'єктивне сприйняття дійсності. Поглиблюючи і відшліфовуючи набутки своїх попередників, Ч. Кулі та Дж. Мід пропонують власне визначення я-концепції як образу власного "Я", уявлення людини про себе, завдяки якому вона будує взаємостосунки з іншими і сприймає себе. На їх думку, я-концепція може носити реальний, ідеальний, фантастичний або динамічний характер. Окрім того, якщо дивитися на я-концепцію як на сукупність установок, спрямованих на себе, то в ній можна виділити три структурних елементи: когнітивний – "образ Я"; емоційно-ціннісний, афективний; та поведінковий.

Важливе місце в своїх наукових працях проблемі ідентичності особистості відводили також неофрейдисти. Приміром, Е. Еріксон розробив так звану епігенетичну теорію розвитку особистості. Він відштовхувався від того, що розвиток особистості визначається соціальним світом, а не хімічними чи біологічними факторами. Вчений висунув положення про "ідентичність особистості" як центральну властивість людини, що сигналізує їй про нерозривний зв'язок з навколишнім соціальним світом. Ідентичність особистості виявляється у центрованості людини на себе, в ототожненні її з соціальною групою та оточенням, у визначенні цінності людини та її соціальної ролі. В контексті епігенетичної теорії особистості чи не вперше було піднято питання про роль генетичного фактора у становленні особистості, а також набули нового звучання низка фундаментальних проблем, зокрема внутрішньої структури особистості, місця "Я" в ній, механізмів формування та функціонування особистості, ролі свідомого й несвідомого, регуляції поведінки та діяльності, механізмів психологічного захисту особистості тощо. В цілому, в ході вивчення особистості в дусі неофрейдизму аналіз зміщується у бік внутрішніх суб'єктивних відношень і переживань.

Між тим, щодо виокремлення форм прояву самоідентичності людини, то можна прослідкувати своєрідну тенденцію нарощування змістовного наповнення від форми "індивід" до форми "індивідуальність" через форми "особа" та "особистість". Якщо мова йде про індивіда, то цим терміном, як правило, прийнято позначати одинично виокремленого представника людського роду, що є носієм потенціалу відбутися як людина. Це значить, що іноді на рівні індивіда такий потенціал не реалізується з тих чи інших причин, що стали на заваді повноцінної соціалізації людини. Мова може йти в першу чергу про психічні і розумові розлади, а також про специфіку виховання. В свою чергу на факти повноцінної соціалізації, тобто набуття індивідом мінімальної необхідної сукупності моделей поведінки і реакцій на зовнішній світ та свідоме і (юридично) відповідальне їх вживання на практиці, вказує поняття особи. Під особою в такому разі прийнято розуміти цілісність соціальних властивостей людини, продукт суспільного розвитку і включення індивіда в систему соціальних відносин за допомогою активної діяльності і спілкування.

Поняття особи походить від латинського "persona". Спочатку цим поняттям позначалися маски, які надягали актори під час театральної вистави в давньогрецькій драмі. При цьому право вдягати маску або бути "персоною" належало лише громадянам або вільним. Інші не мали змоги позиціонувати себе ніяк по іншому, аніж раб або невільний. Як наслідок, традиція з правом вдягати маску і відповідно переймати різні соціальні ролі та займати місце в спільноті чи публічному просторі відбилася і на змістовному наповненні поняття особа – політично, юридично самодостатній представник спільноти. Зрештою, вислів "втратити обличчя", притаманний багатьом мовам світу, означає утрату свого місця і статусу у визначеній соціально-політичній ієрархії. Таким чином, від самого початку в понятті "особа" закладено зовнішній, поверхневий соціальний образ, який приймає кожен дієздатний член спільноти, коли виконує ті чи інші соціальні ролі – деяка "личина", публічне чи соціально-юридичне обличчя, звернене до навколишніх.

Однією з ключових ознак того, що особа включена в соціальний дискурс є її дієва належність до культурного простору, в якому формується і закріплюється її особистісна культура. Відтак, під особистісною культурою або культурою особи прийнято розуміти стан відображення індивідом власної приналежності до культурно-соціального простору, міру усвідомлення цієї приналежності та особливості і специфіку організації свого існування індивідом відповідно до відображеного і усвідомленого ним соціально-культурного простору. В згорнутому вигляді поняття культури особи зводиться до сукупності соціальних норм і цінностей, якими індивід керується в процесі практичної діяльності. Вважається, що міра причетності особи до культури визначає міру її суспільного розвитку, а іноді, особливо, якщо сприймати людину винятково як симбіоз біологічного та соціального, й міру людського в людині. В цьому контексті особливе місце відводиться її морально-етичним та естетичним аспектам життєдіяльності. Засвоєння людиною норм та моделей поведінки відбувається як автоматично з моменту входження людини в соціум (народження), так і усвідомлено внаслідок цілеспрямованої виховної діяльності. Водночас відбувається закладання, становлення та розвиток естетичного смаку.

Особливим атрибутом культури особи є її культура мислення, що знаходить своє безпосереднє втілення в культурі мовлення та опосередковане в культурі соціальної активності. З огляду на особливості соціального позиціонування і "навігації" особа може характеризуватися як цілісною внутрішньою культурою так і "мозаїчною", тобто такою, яка складається з окремих фрагментів культури, не узгоджених або мало узгоджених поміж собою. Такій особі властива обмеженість, низька соціальна адаптивність, примітивність смаку, а головне – відсутність виваженості, послідовності, а також несмівмірність вчинків чи дій з аргументами, які наводить особа на їх користь. Особа ж, котра в процесі власного становлення досягає відносно високих щаблів культурного і духовного розвитку автоматично ідентифікується як особистість. Таким чином під особистістю, як правило, розуміють грань про-

яву людського єства в соціально-культурному просторі, що відзначається сукупністю стійких світоглядних і поведінкових установок та стереотипів, адекватних особливостям функціонування і організації соціально-культурного середовища, в якому вона реалізує власну активність. Особистість вказує також на формальну приналежність людини до суспільства чи іншої форми організації спільного існування людей, шляхом підтвердження її дієздатності та спроможності відтворювати в поведінці і свідомості особливості соціально-культурного простору, в якому вона перебуває і реалізує себе.

Стрижневим началом особистості прийнято вважати поєднання рефлексії, самоідентифікації та самооцінки індивіда, котрі направлені на відтворення соціального образу в свідомості індивіда. Серед найбільш вагомих ознак особистості виділяються певна самодостатність у вчинках; спроможність усвідомлювати прогнозовані наслідки своїх вчинків і нести відповідальність за їх скоєння, в т. ч. і моральну; здатність приймати рішення та мобілізувати зусилля і ресурси задля їх реалізації; властивість пристосовуватися та адаптуватися до змін в межах соціально-культурного простору; свобода вибору, що спирається на зважування та вибір прийнятних дій відповідно до домінантної ієрархії цінностей, притаманній як самому індивіду, так і спільноті в цілому. Ознакою завершеності особистості є її опосередкована поведінка. Зміст останньої полягає в тому, що особистість спроможна свідомо та добровільно підкоряти власні бажання і мотиви суспільно значимим цілям та мотивам. На сьогодні існує велика кількість теорій особистості, спродукованих в межах гуманітарних дисциплін. Очевидно, найбільш узагальнене і компактне визначення особистості зробив російський дослідник А. Н. Леонов, вбачаючи в останній результат процесу виховання і самовиховання: "особистістю не народжуються, а стають". С. Л. Рубінштейн зазначав, що особистості характерний такий рівень психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо керувати власною поведінкою і діяльністю. До того ж, згаданий рівень розвитку є не просто набутком, а результатом кропіткої праці та наполегливого виховання, оскільки "один рівень розвитку переходить в наступний шляхом реалізації в ході навчання можливостей попереднього рівня розвитку" [7, с. 117]. В свою чергу суть особистості, за К. Роджерсом, виражає її самосвідомість, суб'єктивність, здатність діяти свідомо і відповідально. Особливо він робить наголос на відповідальності як ключі до усвідомленого і водночас дієвого ставлення до дійсності: "... Всякий раз, когда ответственность, касающаяся характеристики и оценки личности, лежит вне этой личности, ее поведение отчасти должно быть направлено на то, чтобы как-то соответствовать подобным стандартам и моделям поведения, предписываемым этими стандартами, или же на сопротивление им" [5, с. 226].

Якщо така діяльність не лише свідома, а й унікальна або відповідальність за дії і вчинки дійсно перманентно усвідомлювана людиною, то мова уже йде про індивідуальність – найвищий ступінь персоналізації і водночас інтегрованої цілісності людини, що виказує її подвійну уніка-

льність як по роду своєму так і за неспростовною неповторністю ества або глибинного "Я" окремо взятого індивіда. До проєкцій інтегративного начала індивідуальності на сенсильно-умоспоглядабельному рівні найчастіше зараховують своєрідність організації психіки, особливості анатоми-фізіологічної організації, інтенсивність і направленість індивідуальної активності, а також специфіку соціального позиціонування та самоідентифікації або й ідентифікації іншими.

Індивідуальність найбільш повно виказує окремішність її носія (індивіда) серед йому подібних та його онтологічного покликання, часто зводжуваного до рівня долі. В даному контексті саме індивідуальність визначає особливості розгортання екзистенції, а отже виказує онтологічну вкоріненість людини, через яку реалізуються вищі прояви людського буття, такі як свобода, любов, сумління, гідність тощо на рівні персонального існування. В психології даний термін може позначати як індивідуально-психологічні особливості – індивідуальність як своєрідна сукупність психологічних властивостей людини, так і ієрархічність організації психологічних властивостей людини – індивідуальність як вищий рівень цієї організації у порівнянні з індивідом та особистістю. В останньому випадку про індивідуальність говорять як про інтегровану індивідуальність, в якій вичерпують себе решта властивостей та ознак людини. На думку російського психолога Б. Г. Ананьєва, індивідуальність можна представити як інтегровану систему індивіда, особистості та суб'єкта активності. Всі прояви людської ідентичності перебувають в стані перманентної зміни, зважаючи на постійну взаємодію людини з оточуючим світом. Результатом формування індивідуальності є становлення "Я" – ядра людської ідентичності опертої на самоусвідомлення. Свідомість, направлена індивідом на самого себе, за Ананьєвим, корелює з внутрішньою роботою, що неодмінно екстраполюється на навколишнє середовище та інших [2, с. 43–47]. Таким чином індивідуальність робить неповторний внесок в спільний соціально-культурний або інтерсуб'єктивний простір та водночас наочно виказує свою неповторність. Між тим, екстраполяція внутрішньої роботи та світу індивідуальністю, як вважає Ананьєв, якщо й не є чистою основою творчості, то безумовно сполучена з нею, а отже індивідуальність корелює з творчим началом людини. Індивідуальність, очевидно, також найбільше близька до повноцінного прояву самоідентичності людини, бо є, так би мовити, її "соціально опремеченим" еквівалентом. Відтак тяжіння людини до самовираження, культивування в собі творчого начала є певним шляхом до самоосягання, до встановлення власної сутності та відкриття дійсного змісту власного існування. Крокуючи шляхом самопізнання, спираючись на творчість, індивід набуває властивість блокувати вплив антропологічного фактору, не втрачаючи при цьому власної ідентичності. Інакше кажучи, дійсно творча людина рано чи пізно відкриває в собі здатність бути в людській спільноті, але не розчинятися в ній. Таким чином самоідентичність дійсно творчої людини остаточно пориває з її ідентичністю, як атрибуту соціальної приналежності і зумовленості групою.

Список використаних джерел:

1. Алисон Дж. Вера над обидами и возмущением: фрагменты о христианстве и гомосексуализме / Дж. Алисон. – М. : Издательство ББИ, 2013. – 205 с. 2. Ананьев Б. Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность [Текст] / Б. Г. Ананьев. – М. : Директ-Медиа Паблшинг, 2008. – 134 с. 3. Кант И. Критика чистого разума [Текст] / И. Кант ; пер. Н. Лосский. – М. : Мысль, 1994. – 592 с. 4. Райх В. Анализ личности [Текст] / В. Райх. – М. : КСП+ ; СПб. : Ювента, 1999. – 333 с. 5. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия [Текст] / К. Роджерс. – М. : Рефл-бук ; Киев : Ваклер, 1997. – 320 с. 6. Роси Дзэю Сасаки. Где находится "я" // Психотерапия и духовные практики: Подход Запада и Востока к лечебному процессу [Текст] / пер. с англ. Н. В. Бок ; сост. В. Хохлов. – Минск : Вида-Н, 1998. – 320 с. 7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 720 с. 8. Фрейд З. Основные психологические теории в психоанализе. Очерк истории психоанализа [Текст] / З. Фрейд. – СПб. : Алетейя, 1999. – 251 с. 9. Фрейдджер Р. Гуманистическая, трансперсональная и экзистенциальная психология. К. Роджерс, А. Маслоу и Р. Мэй [Текст] / Р. Фрейдджер, Д. Фейдимен. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2007. – 221 с. 10. Globalization and identity: dialectics of flow and glosure [Text] / ed. B. Meyer. – Oxford : Blackwell, 1999. – 338 p.

Надійшла до редколегії 28.08.2014

В. Ф. Калуга

ИДЕНТИЧНОСТЬ И САМОИДЕНТИЧНОСТЬ КАК КЛЮЧ К ОСМЫСЛЕНИЮ ПРИРОДЫ ЧЕЛОВЕКА

Вопрос о природе человека является не только ключевым в области познания, но и смыслообразования. Тем не менее, он оказывается вечно открытым для постижения. Между тем, максимальное приближение к его раскрытию, очевидно, не возможно без осмысления двух ключевых феноменов человеческого существования: идентичности и самоидентичности. Эти два феномена, не смотря на их кажущуюся смысловую близость, существенно рознятся между собой, характеризую человека с радикально противоположных позиций: как одинокое автономное существо и как существо сугубо социальное. Автором статьи осуществляется поиск наиболее близких к практике и действительности вариантов теоретического представления сути идентичности и самоидентичности человека, в том числе, исходя из того, что прояснение сути названных феноменов является этапным моментом в процессе поиска эффективных решений ряда насущных проблем, с которыми человек и человечество в целом сталкиваются в жизни.

Ключевые слова: идентичность, самоидентичность, особа, индивидуальность.

V. F. Kaluga

IDENTITY AND SELF-IDENTITY AS A SOURCE OF UNDERSTANDING THE NATURE OF MAN

Man is a creature who asks oneself questions of the existential nature. To find an adequate answer to those is impossible unless one tries to comprehend the nature of certain phenomena inherent to human existence. In particular one deals with such human feature as a permanent and simultaneous reproduction of the world of common accommodation or a preservation of a personal identity and self-identity despite the fact that human self-identity splits under pressure of various factors which lead to a mental illness. That is why to reveal a question of the nature of identity and self-identity is topical and essential if one is about to solve up-to-date critical problems a person and mankind deal with.

Keywords: self-identity, identity, person, individuality.